

Život a dielo ***Dr. MARTINA LUTHERA***

Na úvod

31. október je v mysli evanjelických veriacich spojený s Pamiatkou reformácie. Pribitím 95 téz Dr. Martina Luthera na dvere zámockého kostola vo Wittenbergu sa začalo dielo, ktoré priviedlo kresťanov k návratu k Božím pravdám obsiahnutým v Božom slove – Biblii. Dielo reformácie, ktoré Pán Boh konal prostredníctvom nášho reformátora, je veľkým Božím darom pre každého kresťana i celú cirkev. Tento časopis vám ponúka možnosť nahliadnuť do života a diela Dr. Martina Luthera, a byste ho mohli s poznať ako človeka, kňaza, bojovníka za Božie veci, manžela otca, ktorý žije uprostred svojej rodiny.

Pri podaní Lutherovho životopisu je nutné hovoriť aj o reformačných snahách a diele, ktoré po sebe náš reformátor zanechal. Lutherov Malý katechizmus, piesne, ktoré napísal, a ktoré nachádzame aj v našom Evanjelickej spevníku a Biblii, ktorú môžeme čítať v našom rodnom jazyku, nás upomínajú na to veľké dielo milosti, ktoré Pán Boh konal cez svojho služobníka, aby nás prinavrátil k nášmu Spasiteľovi, Pánovi Ježišovi Kristovi. Texty, ktoré obsahuje tento časopis, sú prevzaté z diela Rolanda H. Baintona „Martin Luther“, ktoré vyšlo vo vydavateľstve Návrat domov.

Kiež cez závan dejov minulých objavíte krásu Božích darov, ktorými Boh aj dnes obdarúva svoju cirkev.

*Mgr. Jana Ďuranová
zborová farárka
CZ ECAV na Slovensku
Liptovský Mikuláš-Palúdzka*

Obsah

Dr. MARTIN LUTHERA.....	3
Od narodenia	
po vstup do kláštora.....	3
Hans a Margaréta	
Lutherovi.....	4
Život v kláštore.....	5
Cesta do Ríma.....	6
Evanjeliem.....	7
Odpustky.....	8
Výpovede	
proti odpustkom.....	9
Pápežská bula.....	11
Luther vo Wormse.....	12
Cirkev vyučujúca.....	13
Preklad Biblie.....	13
Katechizmy.....	14
Hudba	15
Kázanie.....	16
Manželstvo a rodina.....	16
Môj najdrahší	
synáček.....	18
Podvečer života	
a koniec.....	19
Prínos	
Martina Luthera.....	20

Martin Luther

V jeden sparný júlový deň v roku 1505 sa po vyprahnutej ceste neďaleko saskej dediny Stotternheim namáhavo vliekol osamelý pocestný. Bol to mladík, nízky, ale pevne stavaný a na sebe mal odev univerzitného študenta. Keď sa priblížil k dedine, obloha sa zatiahla. Zrazu sa spustil lejak a vzápätí prudká búrka. Blesky pretínali pološero a zrazili mladého muža k zemi. Snažil sa vstať a v hrôze skríkol: „Svätá Anna, pomôž mi! Stanem sa mníchom.“

Mladík, ktorý sa takto utiekal o pomoc k svätej, mal neskôr zavrhnúť kult svätých. Ten, čo prisahal, že sa stane mníchom, sa mal neskôr zrieknuť mníšskeho života. Vtedy poslušný syn katolíckej cirkvi mal neskôr rozbiť

štruktúru stredovekého katolicizmu. Vtedy oddaný služobník pápeža mal neskôr stotožniť pápežov s Antikristom.

Tento mladý muž bol totiž Martin Luther.

Od narodenia po vstup do kláštora

Lutherov rod pochádzal z dedinky Möhra, ktorá leží južne od Eisenachu uprostred nízkych kopcov na západnom okraji Durínskeho lesa. Okolie obce tvorili polia a pasienky, čiastočne močaristé. Obyvatelia boli roľníkmi - slobodnými sedliakmi, ktorí mali pôdu

Hans a Margaréta Lutherovi

ako dedičné léno a nad sebou jediného pána – saského volenca. Majetok nesmeli prediť, dedil ho najmladší syn a starší bratia slúžili u neho alebo sa inde priženili, alebo odišli. Roku 1536 bolo v tejto obci 59 rodín a medzi nimi 5 rodín Lutherovcov. Ich rod bol húževnatý, sebavedomý a hrdý na pôdu, ktorú obrábali. Ich meno sa písalo rôzne: Luder, Lüder, Luider. Martinov starý otec Heine Luder s manželkou Margarétou mali spolu 4 synov. Z nich najstarší Ján so svojou mladou ženou a s prvým synom odišli z rodiska hľadať šťastie vo vtedy vzrástajúcom sa baníctve mansfeldského grófstva. Doputovali do Eislebenu, mestečka so štyritisíc obyvateľmi. Tam sa im v podnájme na Dlhej ulici v zadnej izbičke malého domca dňa 10. novembra 1483 pred polnocou narodil druhý syn Martin. Na druhý deň ho krstili v neďalekej kaplnke sv. Petra. Martin nemal ešte pol roka, keď sa s ním rodičia presťahovali do Mansfeldu za lepším zárobkom. Martinovi rodičia tu zostali

až do smrti.

(pod obrázok napíši: Hans a Margaréta Lutherovi) Mali osem detí – štyroch chlapcov a štyri dievčatá. Čoskoro začal chodiť do mestskej školy v Mansfelde, pravdepodobne od Gregora – 12.3.1488. V mestskej škole sa učili len štyri predmety: čítať, písať, spievať a latinsky. Otcova finančná situácia sa zlepšovala a v roku 1497 poslal 14-ročného Martina do Magdeburgu, kde boli dobré školy. V tej dobe nebolo zriedkavosťou, že rodičia svoje deti už vo včasnom veku púšťali na väčšie vzdialenosti kvôli učiteľom. Celé partie starších i mladších žiakov tiahli do škôl, ktoré kvitli pod vedením vtedajších humanistov. Z domu dostal Martin odporúčanie k arcibiskupskému oficiálovi Pavlovi Mosshauerovi, ktorý pochádzal z Mansfeldu a prijal krajanu do svojho domu. O živobytie sa Martin musel starať sám, ako aj iní chlapci. So školským spevokolom chodieval spievať a prosiť si chlieb. Vtedy sa to nepovažovalo za žobranie. V Magdeburgu pobudol jeden rok a po návrate domov ho rodičia poslali do Eisenachu. Mesto Eisenach má príjemnú polohu, obkolesené je zelenými lesmi, poskytovalo zdravý pobyt. Tu získal Martin aj vzťah k hudbe, začal sa učiť hrať na flautu a lutnu – vtedy obľúbený nástroj, podobný dnešnej gitare. Tri roky, ktoré tu prežil, boli vraj najšťastnejšími rokmi jeho mladosti a pre ne spomína na Eisenach ako na svoje milé miesto.

Koncom apríla 1501 bol imatrikulovaný na artistickej fakulte slobodných

umení univerzity v Erfurte ako „Martinus Ludher ex Mansfeldt“. Luther bol usilovným žiakom, čo sa prejavilo aj na skúškach. Absolvoval ich v najskoršom možnom termíne. Prvý akademický stupeň – Baccalaureus liberarum artium – dosiahol v septembri 1502, keď spomedzi 57 študentov bol tridsiaty. Po dva a štvrtročnom štúdiu robil skúšky opäť v prvom termíne. Na Zjavenie 7. januára 1505 bol promován za magistra artium ako druhý zo sedemnástich. Ako bystrý dialektik a pohotový diskutér získal si od kolegov prezývku filozof. Záluba v dišputovaní mu zostala po celý život.

V erfurtskej univerzitnej knižnici sa Martin po prvý raz stretol s Bibliou. Ako magister mal dva roky dávať filozofické lekcie, 20. apríla začal teda prednášať a 20. mája 1505 začal podľa otcovej vôle študovať právo. Koncom júna 1505 šiel mladý magister navštíviť rodičov do Mansfeldu. Mal za sebou dva dni putovania, keď sa zamračilo a zahrmelo. Blesky križovali oblohu a blesk udel vedľa Martina tak, že sa ocitol na kolénach a v úzkosti zvolal: „Svätá Anna, pomôž mi! Stanem sa mníchom.“ Štrnásť dní po tejto udalosti sa rozlúčil s priateľmi, otcovi napísal list plný úzkostlivej pokory a vstúpil do kláštora. Vybral si prísny rád – reformovanú reholu augustiánov.

Život v kláštore

Kým bol Luther svetským človekom,

považoval kláštorný život v akejkol'vek podobe za niečo, čo má vyššiu hodnotu. K prednostiam kláštorného života patrilo, že oslobodzoval hriešnika od všetkého, čo by ho mohlo rozptyľovať, a umožňoval mu slobodne postupovať podľa rád, ktoré ho mali viesť k dokonalosti. Luther si predsavzal urobiť všetko, čo človek mohol urobiť pre svoju spásu. Postil sa, niekedy celé tri dni nevzal do úst ani omrvinku. Obdobia pôstu boli pre neho väčším potešením než obdobia sviatkov. Ukladal si viac vigílií a modlitieb, než sa predpisovalo. Odkladal prikrývky, ktoré mal dovolené, až skoro zmrzol. Občas býval hrdý na svoju svätosť a vravieval: „Dnes som nespravil nič zlé.“ Vzápätí sa vynorili pochybnosti. „Postil som sa dostatočne? Si dosť chudobný?“ Potom sa povyzliekal a nechal si na sebe iba tolko, čo vyžaduje slušnosť. Sám povedal: „Bol som dobrým mníchom a predpisy svojej rehole som dodržiaval tak prísne, že si môžem dovoliť po-

vedieť, že ak sa niekedy nejaký mních dostal do neba svojím mníšskym životom, tak som to bol ja. Všetci bratia v kláštore, čo ma poznali, mi to potvrdia. Keby som bol takto ešte nejaký čas pokračoval, vigíliami, modlitbami, čítaním Biblie a ďalšími činnosťami by som sa zabil.“ Všetky tieto drastické metódy nevedli k vnútornému pokoji. Cieľom jeho úsilia bolo zaplatiť za svoje hriechy, ale nikdy nemal pocit, že účet je vyrovnaný.

Cesta do Ríma

Luther sa cítil vysoko poctený, keď sa mu naskytla príležitosť podniknúť cestu do Večného mesta. V augustiánskom ráde vznikol spor, ktorý musel riešiť pápež. Dvoch bratov vyslali do svätého mesta, aby zastupovali kapituľu v Erfurte. Jedným z nich bol Martin Luther. Bolo to v roku 1510. Záležitosť, ktorou ho rád poveril, mu nezaberala toľko času, aby mu znemožnila využiť vzácnu príležitosť spasť svoju dušu. Samozrejme, musel vykonávať denné pobožnosti v augustiánskom kláštore, v ktorom býval, no ostalo mu dosť času, aby sa vyspovedal, odsľúžil omše vo všetkých hlavných kostoloch, navštívil katakomby a baziliky, uctil si kosti, hroby svätcov a každú svätú relikviu. Kolenačky vyliezol na Pilátove schody, na každom odrecitoval Otčenáš a na dôvažok každý schod pobožkal v nádeji, že vyslobodí nejakú dušu z očistca. Luther sa rozhodol vyslobodiť

dušu svojho dedka Heineho. Schodište bolo zdolané, Otčenáše odrecitované a schody pobožkané. Na najvyššom schode Luther povedal: „Kto vie, či je to pravda.“ Luther poznamenal, že do Ríma odišiel s cibulou a vrátil sa s cesnakom.

Po návrate z Ríma Luthera premiestnili z Erfurtu do Wittenbergu. Luther sa podriadil svojmu predstavenému J. Staupitzovi, ktorý chcel, aby sa Luther stal jeho nástupcom na katedre. Márne sa vtedy magister Luther vzpíeral uchádzať sa o doktorát s odôvodnením, že by prišiel o život, lebo že by to nevydržal ani štvrt' roka. Staupitz taký argument odbavil s tým, že ho Pán Boh potrebuje ako doktora vo svojej rade, lebo aj v nebi musí mať nejakých doktorov – múdrych ľudí. 4. októbra 1512 dostal licenciát, t. j. dovolenie uchádzať sa o doktorát. 19. októbra sa konal slávnostný akt promócie, na ktorom Luther prisahal na slovo Božie, že bude hájiť čistotu cirkevného učenia. Už nasledujúci pondelok ráno v audítóriu Čierneho kláštora ako magister a doktor predmetu *Lectura in Biblia* zahájil svoje prednášky. To však bola len časť jeho povinností. Luther bol aj kláštorným kazateľom a lector mensae, k čomu patrila povinnosť čítať pri jedle. V máji 1512 bol zvolený na podpriora a v Čiernom kláštore bol aj regensom generálneho štúdia. Ako dištriktuálny vikár musel navštevovať iné kláštory a vypočúvať vzájomné žaloby mníchov. Dozeral na jedenásť kláštorov, kontroloval ich hospodárenie a majetky.

Evanjelium

„Zjavuje sa v ňom zaiste spravodlivosť Božia z viery pre vieru, ako je napísané: Spravodlivý z viery bude žiť.“ R 1;16

Mníšsky život neurobil Luthera šťastným, ani sviatosť pokánia ho nenaplnovala uspokojením. Duševný boj v úsilí po dosiahnutí dokonalosti vlastnou silou ho ustavične znepokojoval. Trápil sa pocitom hriešnosti. Adolf Harnack neskoršie napísal: Luther si v kláštore myslel, že bojuje sám so sebou a so svojím hriechom, ale v skutočnosti bojoval s náboženstvom svojej cirkvi. Hľadal istotu, ale ju nenachádzal.

Východisko zo scholastických predstáv mu naznačoval Staupitz, ktorý Lutherovi pripomínal, že Pán Boh je voči hriešnikovi milosrdný a poukazoval mu na Krista, ktorý ako Baránok Boží nesie hriechy sveta. Výsledok úsilia Lutherovej exegetickej práce a duševných zápasov sa dostavil, keď sa pripravoval na výklad žalmov. Hľadal objasnenie správneho významu pojmu *iustitia Dei* (spravodlivosť Božia). Objasňovaním zmyslu sa obrátil k textu z listu Rímskym 1;16-17 a spoznal evanjelium ako spasiteľnú moc všetkým, ktorí ho s dôverou prijímajú. V evanjeliu poznal živého milostivého Boha, ktorý sa nám v Kristu stal Otcom.

Luther povedal:

(ak by Ti to vyšlo na jednu stranu, bolo by fajn to dať do rámika, alebo nejako

zvýrazniť)

„Nesmierne som túžil pochopiť Pavlov List Rimanom a nič mi nestálo v ceste, iba jeden výraz, „spravodlivosť Boha“, pretože som ho chápal tak, že znamená tú spravodlivosť, ktorou je spravodlivý Boh, a ktorú uplatňuje spravodlivo pri trestaní nespravodlivých. Nachádzal som sa v stave, že – hoci bezúhonný mních – stále som pred Bohom ako hriešnik, ktorého trápi svedomie, a vôbec som neveril, že si Boha svojimi zásluhami uzmierim. Nemiloval som teda spravodlivého a rozhnemaného Boha, ale skôr som ho nenávidel a reptal som proti nemu. Lipol som však na drahom Pavlovi, veľmi som túžil vedieť, čo znamenajú jeho slová.

Dňom i nocou som premýšľal, až kým som nepochopil súvislosť medzi spravodlivosťou Boha a výrokom „spravodlivý z viery bude žiť.“ Potom som pochopil, že spravodlivosť Boha je tá spravodlivosť, ktorou nás Boh z milosti a číreho milosrdenstva ospravedľňuje prostredníctvom viery. Hneď nato som sa cítil ako znovuzrodený, akoby som vošiel otvorenými dverami do raja. Celé Sväté písmo nadobudlo nový význam, a kým predtým ma výraz „spravodlivosť Boha“ naplňal nenávisťou, teraz mi znel nevýslovne ľúbezne a oveľa milšie. Táto pasáž z Pavla sa stala pre mňa bránou do neba...”

Ak máte pravú vieru, že Kristus je váš Spasiteľ, tak máte aj láskavého Boha, lebo viera vás vedie dnu a otvára Božie srdce a vôľu, takže vidíte čistú milosť a všetko zaplavujúcu lásku. Toto zname-

ná hľadiť na Boha vo viere, takže sa pozeráte na jeho otcovské, vlúdne srdce, v ktorom niet hnevu ani neprívetivosti. Ten, čo vidí Boha ako rozhnevaného, nevidí ho správne, ale pozerá sa iba na závesy, akoby mu temné mračno zastrelo tvár.“

Odpustky

Ako farár vo wittenberskom farskom kostole niesol zodpovednosť za duchovné blaho svojich ovečiek. Ľudia si zaobstarávali odpustky, ako to kedysi robil on sám. Zámocký kostol vo Wittenbergu dostal výsadu, ktorá ho oprávňovala udeľovať úplné odpustenie všetkých hriechov. Pre verejnosť bol vybraný prvý november, Sviatok všetkých svätých. V roku 1516 sa Luther vo svojich kázňach tri razy kriticky vyjadril o odpustkoch. Tretí raz to bolo v predvečer Sviatku všetkých svätých: „Nikto nemôže vedieť, či je odpustenie hriechov úplné, pretože úplné odpustenie sa udeľuje iba tým, čo prejavia dostatočnú ľútosť a dostatočne vyznajú svoje hriechy, ale nikto nemôže vedieť, či ľútosť a vyznanie sú dostatočné. Je trúfalé tvrdiť, že pápež môže vyslobodiť duše z očistca. Ak to môže urobiť, tak je neľudské nevyslobodiť ich všetky. Každopádne, kupovanie odpustkov je veľmi nebezpečné, a môže vyvolať nezdravé sebauspokojenie. Odpustky môžu zrušiť iba tie osobné podližnosti, ktoré ukladá cirkev a ľahko môžu pôsobiť proti vnútorné-

mu pokániu, ktoré spočíva v úprimnej ľútosti, v úprimnom vyznaní a v úprimnom zadostučinení v duchu.“ Saský kurfirst Fridrich Múdry Lutherovi jeho kázeň zazlieval. Odpustky udeľované vo Wittenbergu slúžili na podporu zámockého kostola a univerzity. Lutherov útok ohrozoval príjmy jeho vlastnej inštitúcie.

V nasledujúcom roku 1517 Lutherovu pozornosť upútal ďalší prípad kupčenia s odpustkami. Pápežom bol vtedy Lev X. z rodu Medici, uhladený a lenivý ako perzská mačka. Jeho hlavná prednosť spočívala v schopnosti utrácať prostriedky Svätej stolice na karnevaly, vojnu, hazardné hry a poľovačky. Len zriedkakedy strpel, aby mu povinnosti jeho svätého úradu prekazili zábavu. Katolícky historik Ludwig von Pastor vyhlásil, že príchod tohto muža v čase krízy na stolicu svätého Petra, bol jednou z najťažších skúšok, akým kedy Boh podrobil svoju cirkev. Pápež Lev X. v tej dobe obzvlášť potreboval finančné prostriedky na stavbu novej Katedrály svätého Petra. Tie bolo možné získať z predaja odpustkov. Verejné vyhlasovanie odpustkov zverili dominikánovi Tetzeloovi. Keď sa blížil k nejakému mestu, vyšli mu naproti hodnostári, ktorí potom spolu s ním vstúpili do mesta v slávnostnej procesii. Pred ním niesli kríž s pápežským erbom a na zlatom vyšívanej zamatovej poduške pápežskú bulu o odpustkoch. Kríž potom slávnostne osadili na trhovisku a kázanie sa mohlo začať:

Počúvajte, Hospodin a svätý Peter vás

volajú. Myslite na spásu svojej duše a duše milovaných, čo vás už opustili. Vy všetci, kňazi, urodzení, kupci, panny i matróny, mladí aj starí, vojdite do chrámu, ktorý je chrámom svätého Petra. Pomôžte najsvätejšiemu krížu vztýčenému pred vami a zaprisahávajúcemu vás pre všetko na svete. Či ste pomysleli na to, že vás bičuje víchrica uprostred pokušení a nebezpečenstiev sveta, a že nevíete, či dorazíte do bezpečného prístavu nie pre vaše smrteľné telo, ale pre vašu nesmrteľnú dušu? Len zväzte, že všetci čo ľutujú svoje hriechy, vyznali ich a prispeli, získajú úplné odpustenie všetkých svojich hriechov. Načúvajte hlasom svojich milovaných zosnulých blízkych a priateľov, ako sa doprosujú a volajú: „Zmiluj sa nad nami, zmiluj sa nad nami! Trpíme hroznými mukami, z ktorých nás môžeš vykúpiť drobnou almužnou.“ Nechcete ich zbaviť múk? Majte uši otvorené. Počujte, ako otec vraví synovi a matka dcére: „Dali sme ti život, živili sme ťa a vychovali, zanechali sme ti svoj majetok a ty si taký krutý a bezcitný, že nie si ochotný spraviť ani to málo, aby si nás vyslobodil. Chceš nás tu nechať napospas plameňom? Chceš oddialiť večnú blaženosť, čo nám bola sľúbená?“ Pamätaj, že ich môžeš vyslobodiť, lebo keď zazvoní pokladnička, duša letí do nebička. Nechcete teda za štvrt floréna získať tieto lístky s odpustkami, pomocou ktorých môžete priviesť božskú a nesmrteľnú dušu do rajskej domoviny?

Takéto verejné kázne síce vo Witten-

bergu v dôsledku zákazu Fridricha Múdrego neodznali, ale Tetzl bol hneď za hranicami, nie tak ďaleko od Lutherových farníkov, aby za ním nepodnikali cesty a nevracali sa s odpustkami.

Výpovede proti odpustkom

Bolo to v predvečer Sviatku všetkých svätých (31.10.1517), keď Fridrich Múdry ponúkal svoje odpustky. Luther sa opäť ozval, tentoraz písomne. Ako bolo vtedy bežným zvykom, na dvere zámockého kostola vyvesil tlačенý plagát v latinčine, ktorý obsahoval deväťdesiatpäť téz na diskusiu. Výpovede sa začínajú nadpisom: Z lásky ku pravde a z túžby vyvieť ju na svetlo bude o nižšie uvedených výpovediach verejná dišputa vo Wittenbergu pod predsedníctvom dvojctihodného otca Martina Luthera, magistra slobodných umení a svätej teológie a tam aj riadneho učiteľa. Tých, čo sa na dišpute nemôžu osobne zúčastniť, prosí, aby tak učinili písomne. V mene nášho Pána Ježiša Krista. Amen.“

V 1.-4. výpovedi Luther hovorí o tom, čo znamená pravé a úprimné pokánie. „Keď náš Pán a Majster Ježiš Kristus povedal: Pokánie čiňte, chcel, aby celý život Jeho veriacich bol ustavičným pokáním.“

V 5.-7. výpovedi hovorí o všeobecných zásadách odpúšťania. Vinu odpúšťa

Pán Boh, pápež môže iba zvestovať odpustenie a sám môže odpustiť len ten trest, ktorý sám uložil.

8.-29. výpoveď sa vzťahujú na otázku platnosti odpustkov pre zosnulých a o údajnej moci nad očistcom. „Predpisy cirkevných zákonov o pokání platia výlučne pre živých.“

Výpovede 30.-40. hovoria o odpustení živým. Hlavným je pokánie a nie peniaze. Pápež sa môže iba prihovárať za odpustenie, ale či ho Pán Boh vypočuje, to nikto nevie. Kto skutočne ľutuje, ten neuteká pred trestom.

41.-51. – skutky lásky sú lepšie ako odpustky. „Kresťanov treba poučiť o tom, že kto podporí chudobného a pomáha núdznemu, lepšie koná, než keby si kúpil odpustky. Luther bol v tomto štádiu presvedčený o nevinnosti pápeža a obhajoval jeho úmysel: „Keby pápež vedel, ako dotieravo si počínajú predávači odpustkov, radšej by videl chrám sv. Petra na popol zhorený, než by ho chcel mať dostavaný z kože, mäsa a kostí svojich oviec.“

Vo výpovediach 52.-80. porovnáva kázeň odpustkov s kázňou evanjelia. „Pravým pokladom cirkvi je svätosväté evanjelium milosti a slávy Božej.“

Vo výpovediach 81.-91. sú námietky ľudu a laikov proti odpustkom.

Výpovede 92.-95. tvoria záver – vlastný Lutherov názor, v ktorom sa črtá jeho teológia kríža. „Kresťanov treba napomínať, aby nasledovali svoju hlavu Krista i skrze tresty, smrť a peklo.“ „A tak radšej skrze mnohé súženia vchádzali do kráľovstva nebeského, než by sa ubezpečovali istotou falošného pokoja a tak prišli do nešťastia.“

Luther napísal svoje výpovede po latincky, lebo ich určil učeným vzdelancom. Uverejnil ich ako výzvu k dišpute, v ktorej by sa zistila skutočná pravda o odpustkoch. Nikto z učených sa na dišputu neprihlásil. Tézy sa však rýchlo šírili v nemeckom preklade, ešte v novembri boli dva razy vytlačené v Lipsku, v decembri v Norimbergu a v Bazileji.

Pápežská bula

Luther kópiu též zaslal Arcibiskupovi Albrechtovi z Mohuče, který ich poslal do Říma. Začal sa proces výsluchov snažiacich sa priviesť mnícha k poslušnosti. Nasledujúce obdobie bolo v Lutherovej literárnej tvorbe veľmi plodné. Tvoril rýchlo a ľahko a o všetko, čo napísal, bol veľký záujem. Luther uverejnil viac ako tridsať spisov, z ktorých najhlavnejšie boli: Reč o dobrých skutkoch, Kresťanskej šľachte nemeckého národa: O náprave kresťanského stavu, O babylonskom zajatí cirkvi, O slobode kresťana.

Proces Ríma proti Lutherovi trval tri roky. Sklamali všetky diplomatické pokusy o jeho umlčanie. Vo februári vytvoril pápež komisiu na vypracovanie buly, ktorá obsahovala 41 též generálne zatratených, zákaz obhajovať Martina Luthera a rozkaz spáliť Lutherove spisy. Bula proti bludom Martina Luthera začínala slovami Ž 74;22 „Povstaň, ó Bože“ (Exsurge Domine):

Povstaň, ó Bože, rozrieš svoj spor. Diviak vtrhol do tvojej vinice. Povstaň, Peter a posúď spor Svätej rímskej cirkvi, matky všetkých cirkví, posvätenej tvojou krvou. Povstaň, Pavol, ty, ktorý si svojím učením a smrťou dodal cirkvi lesk. Povstaňte, vy všetci svätí a celá všeobecná cirkev, ktorej výklad Svätého písma bol napadnutý. Nedokážeme ani vyjadriť svoj zármutok nad dávnymi bludárstvami, ktoré

opäť ožili v Nemecku. Sme sklúčení o to väčšmi, že Nemecko stávalo vždy v prvých šíkoch boja proti kacírstvu. Náš pastiersky úrad už nemôže ďalej znášať morovú nákazu, čo sa šíri z týchto štyridsaťjeden bludov... Nemôžeme ďalej trpieť, aby sa had plazil cez Pánovo pole. Knihy Martina Luthera, ktoré obsahujú tieto bludy, nech sú nájdené a spálené. Čo sa týka Martina samotného, ó Bože, či sme neskúsili všetko, čo nám ukladá otcovská láska, aby odvolal svoje bludy? Či sme mu neponúkli sprievodný list a peniaze na cestu? (Takáto ponuka sa k Lutherovi nikdy nedostala.) A on mal tú trúfalosť, že sa odvolal na budúci koncil, hoci naši predchodcovia, Pius II. a Július II., podrobili takéto odvolania trestu kacírstva. A tak dávame Martinovi šesťdesiat dní na to, aby sa podrobil, počnúc dňom zverejnenia tejto buly v jeho kraji. Každý, kto sa odváži neuposlúchnuť našu exkomunikáciu a cirkevnú kľatbu, vystaví sa hnevu všemocného Boha a apoštolov Petra a Pavla.

Datované pätnásteho dňa mesiaca júna v roku 1520.

Trvalo tri mesiace, kým sa pápežská bula dostala k Lutherovi. Luther nezačul na svoju obhajobu a 29. novembra zverejnil svoje „Tvrdenie všetkých článkov neprávom zatratených rímskou bulou“. O tóne, v akom ho napísal, si možno urobiť úsudok z dvoch nasledujúcich ukážok:

Bod 18. Zatratené tvrdenie znelo, že „odpustky sú nábožným podvádzaním veriacich“. Luther k tomu uvádza:

Pripúšťam, mýlil som sa, keď som povedal, že odpustky sú „nábožným podvádzaním veriacich“. Odvolávam a tvrdím: Odpustky sú najbezbožnejšími podvodmi a falošnosťami najničomnejších pontifikov, ktorými klamú duše a ničia blaho veriacich.

Bod 29. Zatratené tvrdenie znelo, „že články učenia Jána Husa zavrhnuté na koncile v Kostnici sú v plnej miere kresťanské, pravdivé a evanjelické, ktoré univerzálna cirkev nemôže odsúdiť“. Luther napísal takýto komentár: Mýlil som sa. Odvolám výrok, že niektoré články Jána Husa sú evanjelické. Teraz tvrdím: Nie niektoré, ale všetky články Jána Husa boli zatratené Antikristom a jeho apoštolmi v synagóge Satana. A tebe, najsvätejší náместník Boží, otvorene do očí vravím, že všetky zatratené články Jána Husa sú evanjelické a kresťanské, a tvoje sú úplne bezbožné a diabolské.

Toto vyšlo v deň, keď v Kolíne pálili Lutherove knihy. 10. decembra Melanchton v Lutherovom mene verejne vyzval členov profesorského zboru a študentov univerzity, aby sa o desiatej zhromaždili pri Strače bráne, kde sa chystala odвета za pálenie Lutherových zbožných a evanjelických kníh. Skončili tu v plameňoch bezbožné pápežské dekréty, kanonické právo a diela scholastickej teológie. Luther sám na dôvažok hodil do ohňa pápežskú bulu. Luther verejne zdôvodnil svoj krok: Keďže oni pálili moje knihy, ja pá-

lim tie ich. Pridal som k nim aj kanonické právo, lebo ono robí z pápeža boha na zemi. Doteraz som v tejto záležitosti pápeža len žartoval. Všetky moje články, zatratené Antikristom, sú kresťanské. Zriedkakedy pápež nad niekým zvíťazil Svätým písmom a argumentmi.

Luther vo Wormse

Ďalší Lutherov osud závisel od nového cisára. Podľa stredovekého práva mali odovzdať Luthera svetskému ramenu. 21-ročný Karol V. bol verným synom katolíckej cirkvi. Zjav spurného, vyziabnutého, fanatického mnícha, „husitu“, čo nechce uznať nijakú autoritu, mu bol nesympatický. Ale boli tu stavy ríše, ktorých súhlas cisár potreboval kvôli nastávajúcej vojne s Francúzskom. Stavy sa už od 5. januára zhromažďovali na snem do Wormsu a netajili sa nadšenými sympatiami pre Luthera.

16. apríla 1521 prišiel Luther do Wormsu. Na jednej strane Karol, dedič dlhej línie katolíckych panovníkov, cisár Svätej rímskej ríše, symbol stredovekej jednoty, stelesnenie skvelej, i keď vytrácajúcej sa tradície a pred ním obyčajný mních, syn baníka, ktorý nemal nič, o čo by sa mohol oprieť, okrem svojej viery v Božie slovo. Stretla sa tu minulosť s budúcnosťou. Luther bol na sneme vyzvaný k tomu, aby sa zriekol svojich kníh a učenia, ktoré v nich bolo obsiahnuté. Luther odvetil: „Keďže si

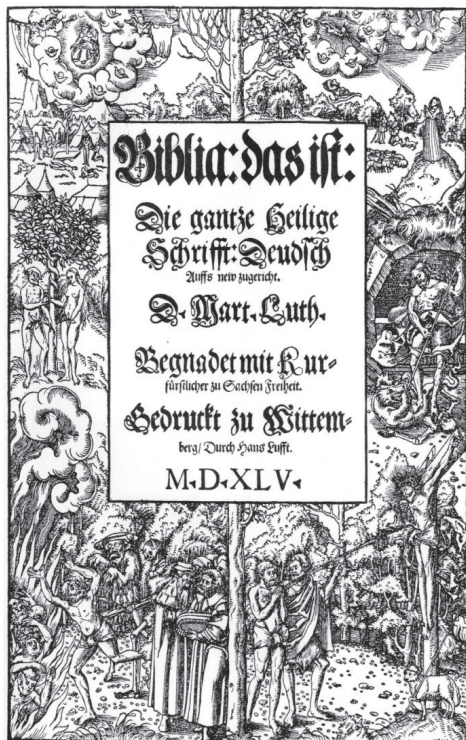
Vaše Veličenstvo a vaše milosti žejajú jednoduchú odpoveď, odpoviem bez okolkov. Pokiaľ ma nepresvedčí Písmo alebo jasné rozumné dôvody, slová Písma, ktoré som doteraz citoval, sú mocnejšie ako ja – neuznávam autoritu pápežov ani koncilov, lebo si často protirečili – moje svedomie je pripútané k Božiemu slovu. Nemôžem nič odvolať a neodvolám, lebo ísť proti svedomiu nie je správne a ohrozuje spásu. Boh mi pomáha! Amen.“ Prvé tlačené verzie k tomu dodávajú: „Tu stojím, inak nemôžem.“ Tieto slová, hoci ich nezaznamenali priamo na mieste, možno predsa len odzneli. Poslucháči mohli byť v danej chvíli príliš rozrušení, aby ich zapísali.

Wormský edikt označil Luthera za tvrdošijného kacíra, vyhlásená bola nad ním ríšska kľatba, pri ktorej ho nikto nesmel prijať a poskytnúť mu pomoc. Každý, kto ho stretne, musí ho chytiť a odovzdať cisárovi. Treba spáliť Lutherove spisy a nijaké knihy v ríši sa nesmú tlačiť bez vedomia a súhlasu cirkevnej

vrchnosti. Hoci na Lutherovej strane boli všeobecné sympatie a ešte počas snemu štyristo rytierov prisahalo, že ho budú chrániť, po cisárskom rozhodnutí sa Luthera nikto nesmel verejne zastať. Priatelia však našli aj v tejto situácii riešenie. Keď 4. mája cestoval lesom v blízkosti hradu Altenstein, predali a zajali ho zakuklení muži a vodiac ho lesom v noci ho priviedli na hrad Wartburg, kde bol tajným, čestným, napoly nedobrovoľným zajatcom pod menom rytier Juraj. Pre Luthera to bol nezvyčajný život – tristo dní osamelosti, ktoré však vyplnil plodnou literárnou prácou.

Cirkev vyučujúca Preklad Biblie

Na preklad Biblie Luther využil čas, ktorý nedobrovoľne trávil na Wartburgu a za tri mesiace zvládol preklad celej Novej zmluvy. Nemecká Biblia je jeho najimpozantnejším počinom. Ide o preklad, ktorý mal pre Nemcov jedinečný význam. V nemčine už predtým existovali preklady Biblie siahajúce až k prvým prepisom Ulfila do gótciny, ba dokonca časti Biblie preložené nie z latinskej Vulgáty, ale z hebrejčiny a gréčtiny. Ani jeden z nich však nedosahuje Lutherov vznešený štýl, bohatosť slovníka, autentickú zemitosť a náboženskú hĺbku. Luther vynakladal neuveriteľnú námahu, aby pri preklade našiel vhodné výrazy. Na preklade Starej zmluvy začal pracovať po svojom návrate z Wartburgu. Úplný preklad celej

Biblie vyšiel až v roku 1534. Lutherove vydania Biblie boli bohato ilustrované, najmä prvé časti Starej zmluvy a Zjavenie Jána v Novej zmluve. Biblia v tej podobe, akú jej dal svojím prekladom Luther, bola významnou výchovnou pomôckou. Očividne však deti i dospelí, ktorí boli takmer rovnako nevzdelaní, potrebovali viac. Deti mali získavať vedomosti v kostole, v škole a doma. Na tento účel sa museli najprv vyškoliť kňazi, učitelia a rodičia.

Katechizmy

V roku 1529 vydal Luther dva katechizmy: Veľký katechizmus pre dospelých s dlhšou časťou venovanou manželstvu a Malý katechizmus pre deti. Oba obsahovali päť bodov: Desať Božích prikázaní ako zrkadlo hriechu, Viera všeobecná kresťanská ako proklamácia odpustenia, Otčenáš ako prijatie milosrdenstva a dve sviatosti – sviatosť svätého krstu a oltárna sviatosť ako prostriedky milosti. Lutherovým zámerom bolo, aby sa Katechizmus používal nielen v kostole ako základ kázní, ale predovšetkým doma. Každý otec „by mal aspoň raz do týždňa povyspytovať a vyskúšať svoje deti a domácnosť.“ A keby sa deti články viery nenaučili, nemali dostať jesť; keby sa ich odmietlo naučiť služobníctvo, malo byť prepustené.

Hudba

Ďalšie významné Lutherove príspevky sa týkajú oblasti verejných bohoslužieb, ktoré upravil najprv v záujme čistoty a neskôr z hľadiska toho, že mali byť prostriedkom poučenia. Najväčšie zmeny v liturgii sa týkali hudby a to v troch bodoch: v nápevoch intonovaných kňazom, v choráloch spievaných cirkevným speváckym zborom a v hymnoch spievaných zhromaždením veriacich. Luther povedal: „Hudba je čistým a úžasným darom Božím, ktorý ma často prebudil a prispel k radosti z kázania. Hudbu kladiem na najvyššie miesto hneď po teológii a patrí jej najvyššia úcta. Duša mi vyviera a prekypuje, keď počujem hudbu, ktorá ma tak často oblažila a zachránila pred hroznými súženiami.“ „Z celého srdca chcem velebiť prevzácny Boží dar, ktorý máme v ušľachtilom umení hudby. Niet na svete ničoho, čo by nemalo jej tóny. Ešte aj neviditeľný vzduch spieva, keď ho švihneme palicou. Hudbu máme velebiť hneď po Božom slove, lebo ona hýbe všetkými citmi. Nie je na svete nič mocnejšie, čo by dokázalo rozveseliť smutného, rozžialiť veselého, povzbudiť sklúčeného, obmäkčiť samolúbeho, skrotiť bujarého, alebo utíšiť pomstychtivého. Sám Duch Svätý zložil hudbe poklonu, keď zaznamenáva, že Saulov zlý duch bol vyhnaný, keď Dávid hral na svoju harfu. Ten, komu to nepripadá ako nevýslovný zázrak Hospodina, je naozaj hlupák a nezaslúži si, aby ho považovali za človeka.“ Luther si

tak veľmi prial, aby bolo každé slovo Svätého písma zreteľne počuť, a aby sa mu dalo rozumieť, že si možno položiť otázku, prečo neodstránil hudbu úplne a nedal prednosť obyčajnému čítaniu. Príčina spočívala v konštrukcii chrámu, v ktorej sa lepšie šírilo spievané a nie hovorené slovo. Najväčšia reforma sa týkala spoločného spevu veriacich. V stredoveku sa liturgia takmer úplne obmedzovala na kňaza slúžiaceho omšu a spevácky zbor. Zhromaždení veriaci sa pripájali len niekoľkými odpoveďami v materčine. Luther tento prvok natoľko rozvinul, že ho možno považovať za otca spoločného spevu veriacich.

V roku 1524 vydal Luther spevník s dvadsiatimi tromi piesňami. Bol autorom ich textov a sčasti aj hudby. Lutherov náboženský charakter je azda najhutnejšie vyjadrený v bojovom hymne Hrad prepevný, ktorý sa opiera o latinskú verziu prekladu štyridsiateho šiesteho žalmu. Lutherov ľud sa naučil spievať. Počas týždňa mal povinne nacvičovať celý cirkevný zbor a po hodine katechizmu sa malo spievať doma v rodine.

Kázanie

Luther, vynikajúci prekladateľ Biblie, zostavovateľ katechizmu, reformátor liturgie a tvorca spevníka, vynikal rovnako aj svojimi kázňami, prednáškami v posluchárni a modlitbami. Jeho všestrannosť naozaj vzbudzuje údiv. Nikto z jeho súčasníkov nebol schopný s ním súperiť.

Reformácia prisúdila kázni ústrednú úlohu. Reformátori vo Wittenbergu podnikli rozsiahle ťaženie za náboženské vzdelávanie prostredníctvom kázne. V nedeľu sa konali tri verejné bohoslužby: od piatej do šiestej ráno o Pavlových listoch, od deviatej do desiatej o evanjeliu, a popoludní, bez pevne stanovenej hodiny, sa buď pokračovalo v raňajšej téme, alebo sa hovorilo o katechizme. Kostol sa počas týždňa nezatváral. V pondelok a v utorok bývali kázne o katechizme, v stredu o Evanjeliu podľa Matúša, vo štvrtok a v piatok o apoštolských listoch a v sobotu večer o Evanjeliu podľa Jána. Celé toto bremeno neležalo na pleciach iba jedného človeka, ale celého zboru duchovných. Luther sa však na ňom podieľal v obrovskej miere. Vráťane rodinných pobožností kázal v nedeľu často aj štyri razy. Okrem toho štvrtťorčne mával dvojtýždňové série kázni, štyri dni v týždni o katechizme. Do dnešných čias sa zachovalo zhruba dvetisíc tristo jeho kázni. Najväčší počet pripadá na rok 1528 – stodeväťdesiatpäť kázni rozložených na stoštyrid-

saťpäť dní.

To, že bol Luther vynikajúcim kazateľom, pramení čiastočne z vážnosti, s akou pristupoval k úlohe kazateľa. Úlohou kňaza je vykladať Božie slovo a iba v ňom máme hľadať liečebný prostriedok na rany, ktoré nám uštedrí život.

Manželstvo a rodina

Luther sa oženil 27. júna 1525 s Katarínou von Bora. Manželstvo prinieslo do Lutherovho spôsobu života mnoho zmien. „Predtým, než som sa oženil, celý rok som si neustielal posteľ, až začala páchnuť od potu. No tak tvrdo som pracoval a líhal som si taký unavený, že som si to ani nevšimol.“ Katka dala do poriadku celý dom. Ak Martin zo žartu hovorieval o svojej manželke ako o „svojom rebre“, rovnako často ju nazýval „môj pán“. Niekedy sa dokonca hral so slovíčkami a z mena Katka spravil nemecké Kette, čo znamená „reťaz“. Manželstvo so sebou prinieslo novú finančnú zodpovednosť. Katarína bola ešte dieťa, keď jej umrela matka. Otec ju zveril do kláštora a znova sa oženil. Ďalej sa o svoju dcéru nestaral. Luther mal len svoje knihy a šaty. Za svoje knihy nedostal ani groš a jeho univerzitný plat nepostačoval pre rodinu. Kurfirst daroval Lutherovi a jeho neveste augustiánsky kláštor, zdvojnásobil mu plat a často mu posielal divinu, šaty a víno. Luther bol štedrý a mánotratný a jeho ľahkovážnosť vyvolávala až

podráždenie. „Netrápim sa pre dlhy,” vrel, „lebo keď Katka jedny zaplatí, prídu ďalšie.” V jednej veci naozaj pomáhal. Staral sa o záhradu, v ktorej pestovali šalát, kapustu, hrach, fazuľu, melóny a uhorky. Katka sa starala o ovocný sad mimo obce, ktorý im poskytoval jablká, hrozno, hrušky, orechy a broskyne, a o rybník so pstruhmi, kaprami, štukami a okúňmi. Mala na starosti i dvor so sliepками, kačicami, prasatami a kravami. Staráť sa o Martina bolo o to ťažšie, že býval často chorý. Katka sa výborne vyzнала v bylinkách, teplých obkladoch a v masážach. Jej syn Pavol, ktorý sa stal lekárom, povedal o svojej matke, že bola polovičným lekárom. Nedovolila Lutherovi piť

víno a dávala mu pivo, ktoré slúžilo ako sedatívum na nespavosť a napomáhalo rozpúšťanie žlčových kameňov. Po roku manželstva Luther napísal priateľovi: „Moja Katka je vo všetkom voči mne taká úslužná a milá, že by som svoju chudobu nevymenil za všetko Krézovo bohatstvo.” Martin a Katka mali spolu šesť detí – Hansa, Alžbetu, Magdalénu, Martina, Pavla, Margarétu. Okrem ich vlastných detí s nimi bývali všetci tí, ktorých sa Luther ujal. Popri vlastných šiestich deťoch vychovali štyri osirelé deti svojich príbuzných. Ich domácnosť mala celkovo dvadsaťpäť členov.

Luther vykresľoval manželstvo ako školu charakteru. Medzi manželmi

vznikajú aj nedorozumenia. „Bože dobrý“! vykrikol Luther. „Koľko trápenia stojí také manželstvo! Adam poriadne pobabral našu povahu. Pomysli na všetky tie škriepky, čo museli mať Adam s Evou za deväťsto rokov svojho života. Eva vravela: „Ty si zjedol jablko.“ a Adam odsekol: „Ty si mi ho dala.“

Ani na okamih by sme si nemali myslieť, že Luther vylučoval z manželstva lásku. Každý z dvojice by sa mal učiť byť k tomu druhému milý. Keď v manželstve pretrváva láska, ide o najväčšiu Božiu milosť. „Prvá láska je vyvolaná opojenosťou. Keď opojenosť pominie, prichádza pravá manželská láska.“

Luther nachádzal vo svojom domove pravé potešenie. 22. augusta 1530, keď mal Hans štyri roky, mu Luther napísal:

Môj najdrahší synáčik,

s radosťou sa dozvedám, že sa dobre učíš a usilovne modlíš. Len tak ďalej, chlapča moje, a keď sa vrátim domov, prinesiem ti celý trh.

Viem o jednej báječnej záhrade, v ktorej deti v šatôčkach zo zlata zbierajú pod stromami ružovučké jabĺčka a aj hrušky, čerešne a slivky. Spievajú, skáču a radujú sa. A majú krásnych poníkov so zlatými uzdami a striebornými sedlami. Spýtal som sa záhradníka, kto sú tie deti, a on mi povedal: „To sú deti, ktoré sa rady modlia, učia a sú poslušné.“ Tak som sa ho opýtal: „Milý pane, aj ja mám syna a volá sa Hans Luther. Ne-

mohol by aj on prísť do tejto záhrady papať ružovučké jabĺčka a hrušky, jazdiť na krásnom poníkovi a hrať sa s týmito deťmi?“ Odpovedal mi: „Ak sa rád modlí a učí, a je poslušný, aj on môže prísť do tejto záhrady. A Lippus a Jost (synovia Melanchtona a Jonasa) tiež. Keď prídu všetci spolu, dostanú zlaté písťalky a bubienky a krásne strieborné kuše.“ Povedal som tomu mužovi: „Ihneď to idem všetko napísať svojmu milému synčekovi Hansovi, nech môže usilovne pracovať, modliť sa a poslúchať, aby aj on mohol prísť do tejto záhrady.“

Takže môj milovaný synček, uč sa a usilovne sa modli, a povedz Lippusovi aj Jostovi, nech tak robia aj oni, aby ste mohli prísť všetci spolu do tejto záhrady. Pán Boh ťa opatruj.

*Tvoj milujúci otec
Martin Luther*

Luther sa vyžíval v domácich slávnostiach a zábavách. Vianočnú hru Vom Himmel Hoch s jej nádhernou typicky detskou atmosférou zložil pravdepodobne pre Hansa a Lenchen. Keď mala Magdaléna štrnásť rokov, ležala na smrteľnej posteli. Luther sa modlil: „Ó, Bože, tak ju mám rád! Nech sa však stane tvoja vôľa.“ A potom sa jej prihovril: „Magdalénka, dievčatko moje, rada by si zostala so svojim otcom tu, a pritom by si rada išla k svojmu nebeskému Otcovi?“ A ona odvetila: „Áno, otecko môj, ako si Pán Boh želá.“ A Luther si robil výčitky, lebo Boh

ho požehnal tak, ako nepožehnal ani jedného biskupa za tisíc rokov, a predsa v tej chvíli nedokázal Bohu vyjadriť vďaku. Katka sa držala stranou, premožená žiaľom; a Luther držal dcéru v náručí, kým umierala. Keď ju uložili do hrobu, povedal: „Milá Lenička, vyjdeš nad obzor a budeš žiariť ako hviezdy a slnko. Aké je divné vedieť, že ona je už v pokoji a všetko je dobré, a predsa cítiť taký žiaľ!“

Podvečer života a koniec

Dňa 10. novembra 1545 Luther posledný raz slávil svoje narodeniny. O osem dní dokončil výklad 1. knihy Mojžišovej, na ktorom usilovne pracoval desať

rokov. To bol záver jeho akademických prednášok. 17. januára 1546 posledný raz kázal vo Wittenbergu. 23. januára sa vybral na cestu do Eislebenu. Išli s ním jeho traja synovia a ich domáci učiteľ, aby spoznali otcovo rodisko. Na hranici mansfeldského grófstva očakával Luthera čestný sprievod na 113 koňoch, ktorí ho odprevadili až do Eislebenu. V Eislebene Luther naposledy kázal v nedeľu 14. februára na text Mt 11;25-30. O tretej hodine ráno 18. februára 1546 naposledy ticho hlboko vydýchol. Cínovú rakvu, do ktorej bolo uložené telo, previezli do Wittenbergu, kde ju uložili pod kazateľňou, na ktorú Luther tak často vystupoval.

Prínos Martina Luthera

Často sa tvrdí, že nikto iný sa tak nezaslúžil o formovanie povahy nemeckého národa, ako práve Martin Luther. Ľahostajnosť Nemcov k politike a vášnivý vzťah k hudbe bol prítomný už v ňom. Svojím literárnym dielom natoľko pozmenil ich jazyk, že sa dá ťažko rozpoznať, do akej miery sú mu zaviazaní. Ak sa spýtate Nemca, či nie je nejaká pasáž z Lutherovej Biblie pozoruhodná, asi vám odpovie, že presne takto rozpráva takmer každý Nemec. Dôvod je však jednoducho ten, že Nemci boli vychovaní na Lutherovom preklade.

Tento muž najhlbšie ovplyvnil svoj národ v domácej sfére. Život v rodine prijal črty toho láskavého a zbožného patriarchalizmu, ktorý ako vzor zaviedol Luther vo vlastnej domácnosti.

Najhlbší vplyv Luthera na svoj národ sa prejavil v náboženstve. Jeho kázne sa čítali v cirkevných zboroch, spievala sa jeho liturgia, jeho katechizmus si opakoval otec rodiny spolu s jej ostatnými členmi, jeho Biblia dodávala odvahu malomyselným a útechu umierajúcim. Boh Luthera je Bohom Mojžiša, ktorý obýva búrkové mračná a vznáša sa na krídlach vetra. Na jeho pokyn sa trasie zem a ľudia sú pred ním ako kvapky v mori. Je to Boh majestátny a moci, nevyspytateľný, hrôzostrašný a vo svojom hneve zničujúci a stravujúci. Avšak Najhroznejší je aj Najmilosrdnejší.

„Ako sa otec zmilováva nad synmi, tak sa Hospodin...” Ako to však vieme? V Kristovi, jedine v Kristovi. V Pánovi života, narodenom v špinavej maštali a umierajúcim ako zločinec, opustenom a vysmievanom ľuďmi, volajúcim na Boha, ktorý ako odpoveď dostáva chvenie zeme a zatmenie slnka, ktorý je ešte aj Bohom opustený a v tej hodine na seba berie a ničí naše hriechy, ušliapava pekelné mocnosti a v hneve Najhroznejšieho odhaľuje lásku, ktorá nás nikdy neopustí.

Luther sa už netriasol pri šeleste zaviateho lístia a namiesto toho, aby sa dovolával svätej Anny, prejavil sa ako človek schopný vysmievať sa hrmeniu a kľukatým bleskom búrky. Práve vďaka tomu dokázal vysloviť: „Tu stojím. Nemôžem inak. Boh mi pomáha! Amen.“

